

Az orosz agrárreform.

Írta: Dr. Kadosa Marcel.

I.

A nagy számokkal a közhasználatban csak úgy dobálózik az ember anélkül, hogy fogalma volna a szó tartalmáról. Sőt még a szám-szakember is újból és újból megfedekezik róla, hogy mi van tulajdonképen a számjegy mögött, amelyet használ és megannyiszor újra utána kell gondolnia, ha valóságos képzetet akar magának alkotni a számról, amellyel operál. Gino Loria, a híres matematikus írja, hogy egy fürdőhelyen olyan rengeteg embertömeget látott a kurpromenádon, hogy azt hitte, bizonyosan lesz 100.000 ember. Érdeklődött az igazgatósnál és megtudta, hogy a vendégek száma a legerősebb években se több tízezernél és hogy ő legföllebb 5000 embert láthatott a sétányon. Azóta – mondja Loria – respektusom van az ötezres számtól.

De amint a számok tartalmát fölfelé túlozza az ember képzelete, akként zsugorítja is a túlnagy számokét. Egy-egy ország lakosságát a gondolkozás oly kis tömeggé szorítja össze, hogy az ember egy szempillantás alatt fejek szerint áttekinthetőnek véli az egészet. Csak a vele való foglalkozás, a részletezés tárja azután föl az igazi méreteket, amelyek előtt néha mint valami tüneményes meglepetés előtt, ámulva áll meg az ember.

Beszélünk Oroszországról, különösen az utóbbi időben, nagyon is sokat beszélünk és csak kevés embernek közülünk van igazi fogalma róla, hogy mi is az az Oroszország? Ez az örökkön-örökké megismétlődő káprázata az embernek talán még a történelemben is nagy szerepet játszik. Nagyon könnyű elképzelni pl., hogy az ellenség számáról alkotott helyes fogalom elvette volna a Makkabeusok kedvét a szembeszállástól és talán három századdal előbb bomlott volna föl teljesen és veszett volna bele a környezetbe az a nép, amelyből évszázadok multán a kereszténység fakadt. Lehet, hogy a világ egész mai társadalma teljesen más volna, ha Makkabeus Judának igazi fogalma lett volna a szembenálló erőszámnak a nagyságáról. És vajjon a japánok elhatározását nem befolyásolta volna-e, ha apróra elgondolták volna, hogy mi az az Oroszország, amellyel mérkőzni készülnek?

Oroszország nem állam, hanem világ. Magyarország területe 325 ezer négyszögkilométer, Oroszorszáé 22 millió négyszögkilométer! Az egész földgömbnek a hatodrésze Oroszország. Európának két harmadrészét foglalja el és csak a megmaradó egyharmadrészen osztozkodnak a többi nemzetek, amelyek között oly sok a „hatalmas” „nagy” nemzet. Ázsiának, a legnagyobb világrésznek is még teljes egyharmadrésze Oroszország. És ez a horribilis terület, amelyen heteken keresztül száguld a leggyorsabb expressz-vonat, amíg egyik végétől a másikig ér: nem a világ másik végein szétszórt gyarmatokból tevődik össze, hanem egyetlen összefüggő birodalmat alkot, amelynek az egyes elemek külön szempontjai dacára is közös gyúpontja, közös törekvése, egységes célja van! Megdöbbentő méretek ezek!

És ha nem a területet, hanem az embereket vesszük szemügyre, akkor is szinte lesújtó számokat fogunk találni. 1700-ban még csak 12 millió ember élt az orosz földön, ma pedig 170 millió, amely minden évben két és fél millióval szaporodik úgy, hogy tíz év múlva már a 200 milliónál fognak tartani. Hetenként 40.000 ifjú kerül a katonasorba: minden héten egy egész hadsereg, amely ellenállhatatlanul nő ki a földből!

Ezek a mesés számok azonban nemcsak kifelé félelmetesek, hanem befelé is óriási nehézségek és komplikációk forrásai. Évente két és fél millió embert elhelyezni ott, ahol az elosztás és elhelyezkedés már adva van: olyan probléma, amelynek a súlyosságát nem kell bővebben fejtegetni. És ezt az önmagában is végtelenül nehéz problémát még nehezebbé tette a birtoklásnak az a rendszere, amely Oroszországban a föld tekintetében dívott és részben még ma is dívik.

Az orosz paraszt eredetileg itt is, mint mindenütt szabad volt. A föld mindenütt a koronáé volt, amely azt hadi- és egyéb szolgálatok ellenében a nemeseknek engedte át haszonélvezetül, a nemesek pedig ugyancsak szolgáltatmányok fejében a parasztnak. A parasztot kizárólag ez a magánjogi viszony kötötte a földesúrhoz, akitől bármikor megválhatott és más földesúrral szerződhetett. Az idők folyamán azonban ez a szabadság mindinkább csökkent. A nagy földbirtokosok jobb feltételek biztosításával elszedték a parasztnak a kurtanemesektől, akiknek a panasza állandó volt a paraszt hálátlansága miatt. És mert a központi hatalomnak a kialakulás századaiban és a tatársággal való küzdelem korszakaiban mindegyre nagyobb szüksége volt a nemességre és annak az áldozatkészségére és hűségére, egyre bőkezűbben osztogatta néki azt az ajándékot, amely a legkevesebbe került és a legtöbb értéket képviselt: a parasztnak szabadságának a megszorítását. Amíg azon az óriási területen, amelyet ma Oroszországnak nevezünk, nemcsak egyetlen központi hatalom, hanem

számos, egymással a hatalomért versengő hatalmasság volt, addig a nemességnek is megvolt adva a mód arra, hogy egyik úrtól a másikhoz pártoljon. A központosítás orthodox etikájában ezért a leggyalázatosabb fogalomná vált: az urat cserélni. Urat változtatni és árulóvá lenni, azonos fogalmakká lettek, mondja Rambaud. Az orosz izmienity (változtatni) szóból származott az izmiennik szó, amely árulót jelent. A cár tehát, ha igazán akarta, hogy a nemes el ne pártoljon tőle, akkor a paraszt elpártolását a nemestől ugyanolyan szemekkel kellett néznie és ugyanolyan megítélés szerint kezelnie.

A legnagyobb küzdelmet az orosz egység megalapítása körül III. Iván vívta, a történelem Nagy Ivánja, ez a csodálatos egyéniség, aki győzelmet aratott minden ellenségén Livlandtól Szibériáig és teljesen lerázta a tatár jármot anélkül, hogy a Kremlből kimozdult volna. Óriási koncepciói előtt nem volt semmi akadály, amint – miként a kortársai írják – egy pillantása ájulásba ejtette a nőket, úgy omlott össze előtte minden ellenállás és „úgy tűnt fel az oroszok szemében, mint egy félelmes Isten”, mondja Karamzin.

Ez a Nagy Iván adta meg az első dőfést az orosz paraszt szabadságának. Nem kobozta el a szabad költözködés jogát, csak elrendelte, hogy költözködni csupán egyszer egy évben lehet a parasztnak, Szt. György-napkor, de csak az esetben, ha 14 napra felmondja a bérletét és tartozásait kifizeti. Ez már hatalmas méretű lekötést jelentett, mert 14 nap alatt ilyen viszonyt nem lehetett tisztába hozni és a földesúr gondoskodott róla, hogy minél kevésbé lehessen. Teljes lekötöttség azonban mégse volt ez az állapot, mert a szabad költözködés elvi lehetősége azért megvolt és különösen ott, ahol a kisebb hatalmasságú nemestől nagyobb úrhoz akart a paraszt elszereződni, könnyű volt leküzdeni az akadályokat, amelyek a szabad költözködés elé tornyosultak.

Teljesen jogfosztott csak 1592-ben lett a parasztság az ájtatos Ivanovics Feodor uralkodása alatt. Ezt az ajándékot az udvarnál mindenható és saját személyében is trónra törekvő Gudunov Borisnak köszönhette a nemesség, akinek a politikájához nélkülözhetetlen volt, hogy ne csak az udvarnál legyen úr, hanem magában a nemzetben teremtsen magának pártot. És mivel a hercegek és bojárok gyűlöletét jól ismerte, a kisenemességre és a papságra igyekezett támaszkodni. Így létesült a nagy reform, amely teljesen a nemességnek ajándékozta, tökéletesen a röghöz kötötte a parasztságot, amely ettől kezdve az állat jogi helyzetébe került.

De bármennyire igavonó álatná, a vásáron adott-vett jószágga vált is a paraszt, ha megvannak ma is még régi orosz hírlapok hírdetései, amelyek szerint „felhajtottak . . . -ból egy egészséges parasztleányt, megtekinthető az . . . -utca . . . szám alatt”, vagy

„X úr udvaráról *kiment* egy kutya” és „. . . *kiszabadult* egy paraszt”^{*} azért egy óriási különbség mégis volt a barom és a baromnak tartott paraszt között, az, hogy a paraszt nem nyugodott a sorsába bele soha. A népdalok és népmesék telve vannak az elnyomottak sóhajával és bizakodó reménységével. A keserőséget bizonyára csak fokozhatta az a tudat, hogy a szolgaság nem valamely győzelmes idegen fajnak a hódításából származott, mert az oroszok által meghódított tartományokban, a finn és tatár vidékeken nem is volt jobbágyság, hanem éppen a hódítóoroszság között fejlődött ki a legszigorúbb formáiban. De a paraszt jól tudta és a századok múlása nem mosta el emlékezetéből azt a tudatot, hogy a rabszolgaság, amelyben van, csak jogi tény, nem pedig szükségszerűség. Naiv meséi és tréfái, amelyekkel önmagát vigasztalgatta, mind arra mennek ki, hogy a paraszt okosabb, erősebb az úrnál és példabeszédei, közmondásai csak az erőhatalom előtt való meghajtásnak tüntetik fel a paraszt kényszerű viselkedését. De a földet ő művelte és azt a magáénak ismerte minden törvény és minden hatalom dacára. „Hátunk az úré, de a föld a mienk”, az orosz parasztnak ez a csodálatosan lapidáris mondása többet beszél minderről, mint amit egy egész kötetben lehetne mondani.

Mint valami egészen természetes és okvetlenül elkövetkezendő dolgot, úgy várta a parasztság a fölszabadulását egyik évszázadról a másik évszázadra. Amikor III. Péter fölszabadította a nemességet a kötelező államszolgálat alól, az egész parasztság, mint teljesen bizonyos dolgot, várta ennek az intézkedésnek a logikai folytatását, hogy a parasztokat is fel fogja a cári ukáz szabadítani a jobbágyság és az úrbér alól. És amidőn ez a fölszabadítás késett, az egész országban zavargások törtek ki. A Pugacsev-féle forradalom a történelem legimpozánsabb lázadásai között foglal helyett. De az idő még nem volt teljes. Még majdnem egy évszázadnak kellett elmúlnia, amíg ütött a szabadulás órája.

A francia forradalom eszméi nem maradtak egészen viszhang nélkül Oroszországban sem. Már I. Sándor cár enyhített I. Pál zsarnoki rendszabályain a közszabadságok területén és enyhíteni igyekezett a paraszt helyzetét is. Legalább annyit megengedett, hogy a földesúr és a jobbágy szerződésileg intézhessék el a fölszabadítást egymás között, amely joggal azután az európai áramlatokhoz közelebb lévő nyugati tartományokban elég sűrűn éltek is a földesurak, hogy megelőzzék az új kor követeléseit és maguk szabják meg, mennyit teljesítsenek belőlük, nehogy valamennyit kénytelenek legyenek majd teljesíteni. Megtiltotta I. Sándor azt is, hogy a parasztot árverésen

* L. Bonkáló Sándor: A jobbágy az orosz irodalomban. Budapesti Szemle 1914. február.

adják és vegyék, de ennek a tilalomnak nem sok fogantja volt s mint Turgenyev Miklós állítja, csaknem a cári palota ablakai alatt tartottak emberárveréseket. I. Miklós cár 1845., 1846., 1847. és 1848-ban kiadott ukázaiban folytatta I. Sándor törekvéseit. Elismerte az egyéneknek és községeknek azt a jogát, hogy maguknak ingatlan vagyont szerezhetnek és egész életében foglalkozott a jobbágyak felszabadításának az eszméjével, amely már Oroszországban is döngette a kapukat.

A nagy művet azonban csak II. Sándor cár valósította meg. A krími és dunai háborúk veresége után egyszerre mindenki előtt nyilvánvaló volt, hogy Oroszország jövője a parasztok fölszabadításától függ, II. Sándor cár pedig belátta, hogy ez a felszabadítás csak a cári hatalom erélyes kezdeményezésével lesz keresztülvihető. A földesurak várható ellenállását előre lefegyverezte a közvélemény, amelyet a hírlapok, könyvek, tudósok formáltak. „Az irodalom hazafias és gyakorlati jelleget öltött; nem civakodtak most már a romantikusok és classikusok, nem beszéltek többé egyébről, mint vasútról, bankokról, fölművelésről, nevelésről, községi intézményekről, helyi önkormányzatról, törvények reformjáról” – írja Rambaud* és a parasztok felszabadításának nélkülözhetetlenségét szinte a vérébe vitték át az embereknek. Amint az ilyen időkben mindig újra észlelhető, a tudományos világ minden osztálya tudott valamit hozzátenni a lelkek átformálásához. Mint Mackenzie Wallace írja: „a moralisták azt mondták, hogy minden uralkodó bűn a szolgaság következménye és hogy a rabszolgaság légkörében az erkölcsi haladás lehetetlen; a törvénytudók azt állították, hogy a földbirtokosok önkényes hatalma jobbágyaik fölött nem nyugszik törvényes alapon: a nemzetgazdák azt magyarázták, hogy a szabad munka képezi múlhatatlan feltételét az ipari és kereskedelmi jólétnek; a történelembölcselek kimutatták, hogy az ország sorsának logikai fejlődése követeli a barbár korszak e maradványainak azonnal való eltörlését; érzelmős írók vég nélkül áradoztak a testvéri szeretetről, amellyel épen a gyöngék és elnyomottak iránt tartozunk.”

Így már minden elő volt készítve, amikor megjelent az 1861 február 19-iki (március 3) cári ukáz, amely kihirdette az orosz jobbágyságot felszabadító törvényt és amely nem csupán Oroszország történetének, de talán a világtörténelemnek is egyik legnevezetesebb dokumentumát képviseli.

Az 1861-iki reform alapelvei röviden ezek:

1. Az eddig röghöz kötött parasztok szabad földművelőkké válnak; a törvényben meghatározott bér fejében beltelküknek és

* Rambaud Alfréd: Oroszország története II. 351.

bizonyos mennyiségű szántóföldnek szabad haszonélvezőivé válnak, amely örök haszonélvezet megváltás útján teljes tulajdonjoggá változtatható.

2. A földesurak kötelesek átengedni a parasztnak vagy a faluközösségnek azt a földet, amelyet ezek tényleg bírhatnak, de bizonyos maximum és minimum mindenütt megállapított.

3. A kormány gondoskodik hitelről, amely lehetővé tegye, hogy a parasztek kifizethessék uraikat és az államnak legyenek adósai.

4. A földhöz nem kötött szolganépség, a dvorovüj, szabadoknak nyilváníthatnak és két év elteltével tetszésük szerint elköltözhetnek uraiktól.

5. Az urasági és paraszti földek megállapítása, az örökbér nagyságának a megállapítása, a megváltás feltételeinek fixirozása stb. céljából *békeközvetítőket* állítottak föl. Ezek az osztzkodás dolgában évszázadokon keresztül beidegződött orosz becsületességgel és türelemmel teljesítették feladataikat.

A türelemre valóban nagy szükség is volt. A parasztek nem tartották igazságosnak, hogy pénzen váltsák meg a földet, amelyet már őseik is műveltek és a viskót, amelyben már az öregapjuk is született. Mint már említettük, az évszázadok nem mosták el tudatából azt a meggyőződést, hogy ezek a földek a paraszteké és hogy egyszer vissza kell azokat kapniok. Most csalódottnak érezték magukat és azokban a földekben, amelyek az úrnak lettek kiosztva, meg a váltságdíjakban, megrövidítésüket látták. Nem akartak a nekik biztosított joggal élni és földjüket megváltani, mert elterjedt köztük a hír, amelyet szájról-szájra adtak, hogy az urak és hivatalnokok meghamisították a cár ukázatát és hogy az igazi felszabadító okirat csak ezután fog még jönni. Sok tartományban forrongás támadt, sőt Kazán kormányzóságban nyílt fölkelést szervezett egy Petrov Antal nevű paraszta, akit azután a lázadás vérbefojtása után főbelölttek. Csak nehezen ült el a lelkek forrongása és ment teljesezésbe a jobbágyfelszabadítás munkája.

II.

A jobbágyfelszabadítás természetesen nem hozta meg mindjárt az eredményeket, amelyet tőle vártak. Ez még csak az első lépés volt a nagy reform terén és még nagyon sok kívánnivalót hagyott hátra.

A legnagyobb baj az volt, hogy a parasztek általában nagyon kevés földet kaptak és az elosztás máskülönben is rendkívül egyenetlen volt. A maximum 48-szorosa is volt a minimumnak és a

minimum túlságosan kicsiny volt. Általánosságban 5 deszjatinra* (öt és fél ha.) teszik azt a minimumot, amiből a jóminőségű földeken egy kis földművelő orosz család megélhet** de az első felosztás alkalmával ötmillió paraszt kevesebbet kapott, mint egy deszjatint egy lélekre.*** Pedig a rosszabbminőségű földeken, tehát nagy általánosságban 10 deszjatin kell egy család eltartásához. Az idők folyamán ez a hiány természetesen egyre nagyobb lett a népességszaporodás következtében. Mert a jobbágyság utolsó évtizedeiben mutatkozó népességszaporodási pangást a felszabadulás után óriási termékenység váltotta fel és az új rétegek ipar hiányában nem tudtak másutt elhelyezkedni, mint a földeken.

Fokozta a nyomorúságot a „mir” rendszere és a parcellaelosztás ősi szokása. A „mir” a községi birtokosok összességét jelenti. Ez az összesség lett közös tulajdonosa az uraktól megváltott földnek, az egyes parasztok csak az udvarnak és ahhoz tartozó belsőségnek voltak önálló tulajdonosai, míg az időközönként új felosztás alá kerülő szántóföldeknek minden családfő csak haszonélvezője volt. Egyéni felosztásnak csak ott volt helye, ahol azt a birtokosság kétharmada kívánta. Az összesség tagjai között való kisorsolásnál a legkínosabb aggodalommal örködtek az igazságosság fölött. Voltaképpen olyan igazságosság volt ez, amelynél el lehet mondani, hogy mindenki rosszul járt, nehogy valaki jobban járjon, mint a másik. A község határát minőség és távolság szerint dülőkre osztották és minden családnak minden dülőben volt földje, még pedig a dülő egész hosszában kimérve, hogy még itt se legyen semmi igazságtalanság. Ennek a következménye volt azután az úgynevezett szíjparcellák rendszere, amely helyenként a tragikomikum jellegét öltötte magára. Egészen hihetetlen adatokat tártak fel ezekről a szíjparcellákról a tagosítás véghezvitelére kiküldött bizottságok. Ezekből néhányat illusztráció kíséretében hoz fel Wieth-Knudsen említett könyvében. A község határa például ötven-hatvan parasztcsalád között van felosztva, úgy, hogy egy-egy család a reá eső öt-hat-tíz deszjatin földet 50-60 különféle helyen szétszórt parcellákban kapja ki, amely parcellák között némelyik egy méter széles és egy kilométer hosszú. Az ilyen parcellák nem közelíthetők meg másként, mint a többi parcellákon keresztül, ami a „munkakényszer”-t (Flurzwang) vonja maga után. Hogy tudniillik mindenki ugyanegy időben végezze ugyanazt a minőségű munkát.

* 1 deszjatin = 1*09 ha.

** Lásd *Dr. K. A. Wieth-Knudsen: Bauernfrage und Agrarreform in Russland.* 66. old.

***Lásd: *N. Organovsky: Die Agrarfrage in Russland seit 1905. Archiv für Socialwissenschaft und Socialpolitik* 37 bd. 702. old.

Ilyen körülmények között eredményes gazdálkodást folytatni lehetetlenség, hanem csak a legkülterjesebb és legelnagyoltabb földművelés áll módjában azoknak, akik ilyen viszonyok között élnek. A gazda úgyszólván kénytelen elhanyagolni a földjét, mert az egy-egy parcella nem fizeti ki a reá fordított munkát. Természetes, hogy az így művelt föld azután nem volt képes felvenni a népszaporulatot, amely nemzedékről-nemzedékre nagyobb nyomorba süllyedt.

Hogy az évszázados állapotok milyen vakká és süketé teszik az embert a megszokott dolgokkal szemben, arra alig lehetne jobb példát találni, mint azt, hogy Oroszországban alig jutottak ennek az égbekiáltó anomáliának a tudatára. A látszólagos igazság, amely ebben az ősi módszerű elosztásban megnyilvánult, magától értetődővé tette mindenki előtt, hogy csak így jó és helyes a dolog, ahogyan az ősoktól tanulták. Egy külföldi származású embernek kellett jönnie, aki végre felnyitotta az illetékes faktorok szemét.

Ez az ember a dán születésű *A. A. Koefoed* volt, aki a parasztságnak alkalmaztatásában állott és hivatalából kifolyólag állandóan az országban utazgatott földek megbecsülése stb. érdekében. Amit látott és tapasztalt, azt hírlapokban, revükben, könyvekben hozta nyilvánosságra és nagyszabású irodalmi akciót kezdett a közösségek és a szijparcellák ellen. Írásai óriási feltűnést és nagy visszhangot keltettek; egész Oroszország kezdett a dologgal foglalkozni. Jórészen *Koefoed*-nek köszönhető az egész reform, amely az utóbbi évtizedben megkezdette és rohamléptekben folytatta Oroszország átalakítását.

De persze előbb az akadályokat kellett elhárítani, amelyek hatalmas erővel álltak minden reform útjába. Az első akadály a japán háború volt, amely alatt nem lehetett agrárreformok véghezvitelére gondolni. A japán háború után pedig az első *duma* fecsegő idealistái – mint ahogy *Wieth-Knudsen* nevezi őket – állták útját a reformnak, mert ezekkel nem lehetett praktikus dolgokról beszélni. Pedig a földinség nyomora már forradalmi méreteket öltött. Voltak tartományok, amelyekben a földművelő lakosság kilencven százaléka földnélküli proletár volt, akik a fejletlen ipar mellett semmiféle kenyérkeresetre nem tudtak szert tenni. Így jöttek létre 1906-07-ben a rablásokra, gyűjtogatásokra szervezett egész seregek, amelyek rettegést keltettek a földesurak soraiban.

A nehézségek azonban nem csupán a személyiek voltak, hanem pénzügyiek és technikaiak is. Nemcsak hogy nem igen volt pénz a háború után, de a pénzügyi műveletek és számítások is leküzdhetetlen akadályként jelentkeztek. A megváltási összegek hátralékai az egész községet egyetemlegesen terhelték volt és a még nem törlesztett részleteket a közösségből kiváló tulajdonosokra megfelelő

módon szétesztani, ez a bonyodalmak végtelen sorozatát torlaszolta volna a reform útjába. A kormány ennek a tudatában radikális elhatározásra szánta el magát: egyszerűen elengedte az egész megváltási hátralékot, amely tőkeértékben még mintegy 4 milliárd koronát képviselt. Ezzel a nagyszerű aktussal egyszersmint tanúságot tett a kormány amellett, hogy komoly feladatának tekint az agrár-reformot.

És ezzel megkezdődött a nagy munka. Mindenelőtt helyi bizottságok alakultak, amelyek szakemberekkel, mérnökökkel, hydrotehnikusokkal és agronomokkal kiegészítve a helyszínen tanulmányozzák a viszonyokat és legyenek segítségre a reform keresztülvitelében. Fölöttük minden kormányzóságban kormányzósági bizottság szerveztetett és harmadik foknak létesült Szt.-Pétervárott a Mezőgazdasági Tanács.

Az eredeti terv még nem mert a „mir”-ekhez nyúlni, de már 1906. november 22-én (nov. 9.) megjelent a cári ukáz, amelyet az első дума szétkergetése után mintegy engesztelésül és a komoly reformtörekvés bizonyítékául bocsátatott ki a kormány és amely feljogosít minden parasztot, hogy kiléphet a „mir”-ből és kikövetelheti magántulajdonul azt a földet, amelyet a közösségben művelt. A szavazásra jogosult községbeliek $\frac{2}{3}$ -ad része pedig kívánhatja a közösség megszüntetését és a földek tagosítását.

Ez a „mir”-nek a halálraítélését jelentette volna, föltéve, hogy a parasztok is úgy akarják. Közben azonban összeült a második дума, amelyben a cári ukáz a leghevesebb támadások tárgya volt. Úgy a szélső konzervatívek, mint a munkások pártja (Trudoviki) a mir védelmére kelt és a kormány nem lett volna képes magát más-képen védelmezni, mint azzal a közvéleménnyel, amely a parasztok viselkedésében nyilvánult meg. Ez pedig a kormányt igazolta. Néhány év alatt a parasztok százezei léptek ki a mirből és a földek millió deszjatinjai mentek át a korlátlan magántulajdonba. A dumának végre is bele kellett nyugodnia a változhatatlanba és 1910 június 14-én csekély változtatással törvényerőre emelte az 1906-iki ukázt. Sőt még tovább ment, mint az ukáz, amennyiben kimondotta, hogy ahol a jobbágyfelszabadítás óta nem volt újrafelosztás, ott minden paraszt a törvénynél fogva magántulajdonának tekintheti az általa birtokolt földet. Ez is több százezer parasztnak ipso facto kiszabadulását jelenti a közösségből.

Látjuk azonban, hogy eddig még mindig csak a faluközösségek felosztásáról, a mir-ek jogi és politikai felbontásáról van szó. Az igazi reform: a földek tagosítása, amely egyedül volt képes a modern földművelést lehetővé tenni, még hátra volt. Ezt a korszakalkotó munkát a helyi és kormányzósági bizottságok vezették be és az ő

sürgetésükre tért rá a kormányzat is. Ezek a bizottságok a praxisban győződtek meg felőle, hogy minden hiábavaló, ha a tagosítás meg nem történik és hogy ez az első sorban elvégzendő teendő, minden egyéb csak alárendelt fontosságú. És hogy itt milyen munka előtt állott Oroszország, annak bővebb fejtegetése helyett legyen elegendő felemlíteni, hogy csak a közösségben levő földeket tekintve egy olyan földterület újraméréséről, értékeléséről és átcserébereléséről volt szó, amely nagyobb mint Németország, Franciaország és Angolország együttvéve. Ennek dacára rászánta magát a kormány erre a gigászi munkára és 1911. május 29-én (június 11.) kihirdetett a tagosítási törvény, amely minden részleteiben szabályozza a nagy átalakítás teendőit. Most már a lakosság, amely eleinte a legnagyobb bizalmatlansággal nézte a földmérők munkáját, szintén követelte a tagosítást. Helyenként ugyan még felütötte a fejét a babonás félelem mindentől, amit az urak csinálnak, sok helyen kemény küzdelme volt a bizottságnak mindenféle badar pletyka ellen, például hogy a földet a franciáknak akarják eladni, mert azok segítették Oroszországot a japán háborúban és sok ilyen felfelbukkanó és gyorsan terjedő rögeszme ellen, de általában nagy örömmel üdvözölték és kívánták a tagosítást. Rövid idő alatt majdnem három millió kérvény futott be a bizottságokhoz, amelyben mindben az új rend megvalósítását követelték. A munka lázas és ügyszólván minden számítást megcsúfoló gyorsasággal halad előre de miután több mint egy millió négyszögkilométerről van szó, könnyű elképzelni, hogy a legsebesebb munka mellett is évtizedek fognak elmúlni, amíg be lesz fejezve a nagy mű.

III.

Ami eddig történt: az a többtermelés ideájában gyökerezett. Modern gazdálkodást folytatni, okszerűen művelni a földet, kihozni belőle azt, amit a földművelés tudományának mai állása szerint lehetséges, ez csak a mirek felosztása és a földek tagosítása mellett képzelhető el. Nem kell több föld a parasztnak, hanem többtermelés kell. A termés megduplázása – mondta Csuprov – hetven millió deszjatinnal több földnek felel meg. Pedig az európai országokban nem kétszer, hanem háromszor, négyszer annyit is produkálnak, mint Oroszországban. Ezen az alapon dolgozta ki Sztolypin a maga agrárreformtervezetét. Meggyilkoltatása után azonban megint a földszaporítás gondolata lett az uralkodó eszme, mert meggyőződtek róla, hogy ipar és városi lakosság híján a többtermelés nem tarthat lépést a népszaporodással. A többtermelés nagyon lassú folyamat, a népszaporodás ellenben rohamos és évről-évre ijeszteőbb méreteket ölt a földínség, a falvak proletárizálódása.

Így nyomult előtérbe a nagybirtok mobilizálásának és a kolonizációnak a gondolata.

Már az 1906-iki ukáz két millió deszjatin kiterjedésű korona-uradalmat adott át a parasztnak elárulás céljából, a forradalom éveiben pedig a nagybirtokosok pánikszerűen adták oda földjeiket ugyancsak a parasztnak, hogy az ossza fel és adja el a parasztnak. 1913-ig majdnem hat millió deszjatin új föld ment a parasztnak kezén keresztül a parasztnak tulajdonába. Emellett nagyméretű kolonizáció vette kezdetét. A forradalom letörése után a reményvesztett parasztnak eddig még soha nem tapasztalt tömegekben hagyták el szülőföldjüket és mentek új hazát keresni. Ezt a kivándorlást a kormány minden módon megkönnyíteni igyekezett. Egyedül 1908. és 1909-ben több mint $1\frac{1}{4}$ millió ember fogott vándorbotot, hogy másutt keressen magának hazát és földet. A kormány ezt a vándorlási kedvet politikai célokra is ki akarta használni. Szibériába, Turkesztánba és a kirgizek földjére terelte a népvándorlási folyamatot annak a meggondolásnak az alapján, hogy egy széles és erős orosz parasztréteg a legjobb bástya azokon a fenyegetett végeken. Szibériába több mint négy millió lélek vándorolt ki és telepedett le az ott nekik kiosztott földeken. Tovább azonban alig lehetett folytatni a szibériai átültetést, mert a jó föld csakhamar elfogyott, ami pedig még rendelkezésre állott volna, azt csak költséges meliorizáció útján lehetne használatba venni. Jobbnak látszott tehát egyelőre a kirgiz földön kolonizálni. Expedíciót küldött ki a kormány, amely megállapította, hogy a még nomád állattenyésztés állapotában élő kirgizeknek egy-egy családra számítva hány baromra van szükségük és a barmoknak mennyi földet kell meghagyni. A többit azután elvették a bevándorló oroszok számára, így 22 millió deszjatin termőföldhöz jutottak. Ebből 5 milliót már be is telepítettek, a többi nem igen alkalmas a rendszeres földművelésre. Turkesztánra az amerikai konfliktus után terelődött a kormány figyelve, hogy gyapotot saját határain belül termesszen. Tényleg az utóbbi évben már több mint félmillió deszjatin földön termeltek orosz gyapotot Turkesztánban.

Apránként rájött a kormány arra is, hogy nem a rendőri intézkedések a legcélravezetőbbek a mai világban és elkezdett nemzetgazdasági rendszabályokkal operálni. Különösen a szibériai kolonizáció érdekében követ el az állam mindent. Utóbbi időben már 100-400 rubel pótlékot kapnak az államkincstártól azok a gyarmatosok, akik a nekik kiosztott földeken még nem tudnak a saját erejükből megélni.

IV.

A nagy koncepciójú Sztolypin számításai talán nem mentek úgy teljesebbé mindezekkel a reformokkal, ahogyan ő kigondolta. Az ő terve volt: a földesúr és a kisparaszt közé különálló középgazdaságokat ékelni, amelyeknek tulajdonosai, hogy javaikat védjék: konzervatívek lesznek és a kormány politikáját szolgálják. Emellett pedig a magántulajdonban levő középbirtokon a gazdálkodás is megfelelőbb lesz és ez kihatással lesz a környezetre, a kisparasztokra is. Ezt a kettős célt szolgálta a mirek felbontása és az ezáltal teljesen föld nélkül maradt és a jövőben föld nélkül maradó tömegeknek kolonizálása. Sztolypin számításait azonban ha nem is borította föl teljesen, de sokban illuzoriussá tette az a körülmény, hogy a mirekből inkább a törpebirtokosság vált ki, míg a középbirtokosság éppen annál a konzervatívizmusnál fogva, amelyre Sztolypin politikai koncepciójában számított, benne maradt a mirekben, illetve azok a mirek oszlanak fel inkább, amelyek túlnépesek és így földszegényebbek, míg az aránylagosan néptelenebb és gazdagabb közösségek továbbra is tartják magukat. Sztolypin terve talán majd csak azon a közvetett és hosszabb úton fog megvalósulni, hogy a magántulajdonosokká váló törpebirtokosok eladják művelésre alkalmatlan piciny birtokaikat az erősebbeknek és ez a lassú koncentráció létrehozza idővel a Sztolypin középbirtokos-osztályát.

Voltak egyes kifogások is az agrárreform ellen. Legteljesebb gyűjteményét ezeknek az ellenvetéseknek A. S. Csuprov írásai tartalmazzák, aki a tanulmányok egész sorozatát írta aggodalmainak kifejezésére. Szerinte az orosz parasztnak még nincs elegendő kultúrája és ismeretköre az újonnan kapott szabadság elviseléséhez, pláne kihasználásához. A szabad elidegenítési és megterhelési jog a visszatérő rossz termékek és éhínségek következtében az elszegényedéshez és eladósodáshoz fog vezetni.

Hogy mennyire válnak be ezek a jóslatok, azt ma még – pláne megfelelő statisztikai adatok hiányában – nem lehet megállapítani. A paraszthitbizomány intézményével, ha szüksége fog mutatkozni, Oroszországban is lehet majd védekezni a végtelen eldarabolás és elszegényedés ellen, viszont pedig a szükségszerűleg fejlődő ipar nemcsak hogy könnyen abszorbeálja a földjüket veszített proletárokat, de bizonyos tekintetben direkte kívánatosá teszi ezt az elföldtelenedési folyamatot

Annyi bizonyos, hogy a reform évtizede óriási pluszokat mutat fel Oroszország gazdagságában és termelésében. Tíz év alatt egy harmadával több búza és burgonya, felével több kukorica és cukorrépa termett Oroszországban, amelynek a kivitele évente egy milliárddal emelkedik, a kőszén-, vas-, réz-, ólom-, acélfogyasztás pedig

úgy növekedik, mint alig másutt. Ezzel lépést tart a kulturális emelkedés is. A kultúra céljaira 1¹/₄ milliárd korona van már az évi költségvetésbe beállítva. A népesség szaporodása pedig olyan méretű, hogy három évtized múlva, tehát az egész közeli jövőben több lakosa lesz Oroszországnak, mint Németországnak, Ausztriának, Magyarországnak, Angliának Olaszországnak és Franciaországnak együttvéve.

Akár tetszik, akár nem: a jövő Oroszországé és az oroszoké vagy mondjuk a szlávoké. Kokovcev költségvetéseinek kommentárjait és gróf Witte lelkesítő írásait aki olvasta, az úgy áll Oroszország jövődjének a perspektívája előtt, mint valami káprázat előtt; csak tegnap tért át egy egész világ a magántulajdon rendszerére és máris ilyen méretű eredmények! Mi lesz itt az orosz kapitalizmus korszakában? Európa szívszorongva gondolhatja végig ezt a problémát.

A magam részéről egy pillanatig se kételkedem benne, hogy sok-sok véren és könnyön keresztül ezen az úton fog Nyugateurópa eljutni az egységhez és a békéhez.